

УДК 330:331.101.36

Шило К. М., к.е.н., доцент кафедри менеджменту і туризму Бердянського університету менеджменту і бізнесу (Україна)

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті проаналізовано підходи вітчизняних науковців до визначення поняття механізм та структури механізму державного управління. Обґрунтовано, що в сучасних умовах держава залишається основним регулюючим суб'єктом формування трудового потенціалу і повинно забезпечувати гнучкість державної політики та її націленість на інноваційну модель розвитку. Розроблено організаційно-економічний механізм державного регулювання формування трудового потенціалу, який базується на концептуальних положеннях державної політики та впливу організаційних, соціально-економічних, правових, інформаційних, фінансових важелів з виділенням напрямів її реалізації щодо підвищення рівня освіти та охорони здоров'я, формування інноваційної інфраструктури, збалансованості професійної структури ринку праці, поліпшення демографічної ситуації, забезпечення культурно-інтелектуального розвитку населення, що сприятиме формуванню суспільного трудового потенціалу у відповідності до інноваційно-орієнтованої моделі розвитку національної економіки.

Ключові слова: *трудоий потенціал, формування трудового потенціалу, механізм, державне регулювання, організаційно-економічний механізм.*

Табл. 1, рис. 5, літ. 6.

Шило К. М.

МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА.

В статье проанализированы подходы отечественных ученых к определению понятия механизм и структуры механизма государственного управления. Обосновано, что в современных условиях государство остается основным регулирующим субъектом формирования трудового потенциала и должно обеспечивать гибкость государственной политики и ее нацеленность на инновационную модель развития. Разработан организационно-экономический механизм государственного регулирования формирования трудового потенциала, который базируется на концептуальных положениях государственной политики и влияния организационных, социально-экономических, правовых, информационных, финансовых рычагов с выделением направлений ее реализации на повышение уровня образования и здравоохранения, формирования инновационной инфраструктуры, сбалансированности профессиональной структуры рынка труда, улучшение демографической ситуации, обеспечения культурно-интеллектуального развития населения, что будет способствовать формированию общественного трудового потенциала в соответствии с инновационно-ориентированной модели развития национальной экономики.

Ключевые слова: *трудоий потенциал, формирование трудового потенциала, механизм, государственное регулирование, организационно-экономический механизм.*

Shylo K.

MECHANISM OF STATE REGULATION OF THE FORMATION OF LABOR POTENTIAL.

This article explores the approaches of national scientists to the definition of the mechanism and structure of the polity. Proved that in modern conditions the state is the main regulatory entity formation of labor potential and to allow for flexibility of public policy and its focus on innovative development model. Organizational-economic mechanism of state regulation of the formation of labor potential, based on the concept of public policy positions and influence organizational, socio-economic, legal, informational, financial leverage trends with the release of its implementation to improve education and health care, the formation of innovative infrastructure, balanced occupational structure of the labor market, improving the demographic situation, cultural and intellectual development of the population that will strengthen public employment potential in accordance with the innovation-oriented model of the national economy.

Keywords: *labor potential, labor potential formation, mechanism, state regulation, organizational and economic mechanism.*

Постановка проблеми. Формування трудового потенціалу є важливою соціально-економічною передумовою розвитку національної економіки, що при його ефективному використанні сприяє зростанню економічної могутності держави та відповідно рівня життя населення. Глобалізаційні процеси посилюють вимоги до формування якісної робочої сили, яка повинна мати високий рівень освіти, здоров'я, культури праці, інноваційну орієнтованість, мобільність та здатність адаптуватись до сучасних

умов трудової діяльності. Володіння сукупністю цих характеристик носіями економічних відносин зумовлює їх майбутню конкурентоспроможність.

Системний підхід до формування трудового потенціалу в контексті національних інтересів здатний забезпечити організаційно-економічний механізм процесу його державного регулювання, який би дозволив на основі взаємодії існуючих та впровадження нових важелів досягти бажаних параметрів потенційної робочої сили.

Аналіз основних напрямів досліджень і публікацій. Вагомий внесок щодо питань державного регулювання формування та розвитку трудового потенціалу зробили багато вчених та практиків, зокрема: І. Бажан, І. Бондар, І. Заюков, М. Гець, А. Колот, О. Левченко, В. Лич, О. Мороз, Н. Ушенко та інші.

Мета статті - полягає у розробці організаційно-економічного механізму державного регулювання формування трудового потенціалу в умовах інноваційно-орієнтованого розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап економічного розвитку країни передбачає різноманітність форм власності і організації виробництва. Але, при будь-якій формі власності, проблема забезпечення зацікавленості робітників в повній реалізації свого трудового потенціалу залишається однією з найбільш значущих. Можна впровадити у виробництво найсучаснішу техніку і технологію, внести радикальні зміни у функціонування господарського механізму, але належного результату не буде, якщо не створені умови для формування трудового потенціалу, не сформований дійовий механізм його формування.

Механізм державного управління є складним та багатокомпонентним інструментом реалізації національної політики, що потребує належного теоретичного обґрунтування.

Базовим елементом терміну «механізм державного управління» є поняття самого механізму. Механізми бувають різні за конструкцією і призначенням, становлять основу більшості машин, приладів та пристроїв. В економічній літературі поняття «механізм» вживається у переносному значенні і означає «внутрішню будову, систему чого-небудь».

Під «механізмом» розуміють внутрішній устрій, систему, наприклад, державний механізм управління. Механізм - це сукупність станів і процесів, з яких мається будь-яке фізичне, хімічне, фізіологічне, психічне чи інше явище, наприклад, механізм мислення; це процес визначення залежності менеджменту від особливостей організації, яка може бути централізованою і децентралізованою.

Механізм управління являється складною управлінською категорією. У науковій літературі та в практиці державного управління є різні визначення цього терміну, який є багатоаспектним (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи щодо визначення категорії «механізм»

Категорія	Визначення поняття	Джерело
Механізм	устрій або прилад, у якому або за допомогою якого здійснюються...рухи...	Філософ. енцокл.словник
Механізм	система, устрій, який визначає порядок будь-якого виду діяльності	Вел.економіч. словник
Механізм	внутрішній устрій системи будь-чого, наприклад державний механізм управління	Г. Одіцова
Механізм	1) система ланок, способів, які визначають порядок повного виду діяльності 2) внутрішня система машини 3) система прямих і безпосередніх зв'язків між економічними явищами	С. Мочерний
Механізм	1) последовательность состояний, процессов, определяющих собой какое-либо действие или явление. 2) Система, устройство, определенный порядок какого-либо вида деятельности 3) Внутреннее устройство машины	А. Азріліян
Механізм управління	Механізм управління - це система елементів організаційно-економічного впливу на процес управління	Г. Астапова
Механізм управління	Механізм управління - це сукупність форм, методів та інструментів управління	І. Булесв
Механізм управління	Механізм управління - це система процедур, що формують рішення або правила його прийняття. Існують певні механізми планування, формування програм, постановки цілей; ринкові механізми, механізми заохочення чи покарання тощо. Питання про механізми - одна з центральних проблем управління будь-якими суспільними процесами	Н. Мойсєєв
Механізм державного управління	сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів і закономірностей, через які суб'єкт державного управління "охоплює" потреби, інтереси й цілі суспільства в управляючих впливах, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях і діях та практично втілює у життя, спираючись на державну владу	Г. Атаманчук
Механізм державного управління	сукупність законодавчо-правових, організаційних, економічних, соціальних, інформаційних, наукових та кадрових елементів, на комплексному функціонуванні яких базується реалізація державної та регіональної політики	І. Міценко
Механізм державного управління	система економічних, мотиваційних, організаційних, політичних та правових механізмів, що забезпечує узгодження інтересів учасників державного управління, які взаємодіють	М. Круглов
Механізм державного	система елементів: а) загальна система державного управління у сфері, галузі, яка включає статут і функції	Ю. Тихомиров

управління	спеціальних та інших органів, що діють у тій чи іншій сфері, галузі (у нашому випадку – у сфері регулювання ринку праці); б) набір адміністративно-правових регуляторів, характерних для даної галузі; в) комплект, стандарт необхідних правових актів та інших регуляційних документів; г) механізм державного контролю та нагляду; д) низові організації – об'єкти управління; е) інформаційне забезпечення; ж) ступінь участі громадян та їх об'єднань	
------------	---	--

Джерело: узагальнено автором за джерелами [1-4].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що механізм державного управління є сукупністю всіх можливих засобів цілеспрямованого впливу (методи, важелі, інструменти) органів державного управління на суспільство (правове, нормативне та інформаційне забезпечення). Відповідно до характеру впливу виділяють політичні, економічні, соціальні, організаційні та правові механізми.

Розглядаючи структуру механізму державного управління, можна погодитись з Р. Рудницькою, О. Сидорчуком, О. Стельмахом, які визначають у механізмі державного управління можна виділити такі головні елементи: методи, важелі, інструменти, політика, правове, нормативне та інформаційне забезпечення (рис. 1).

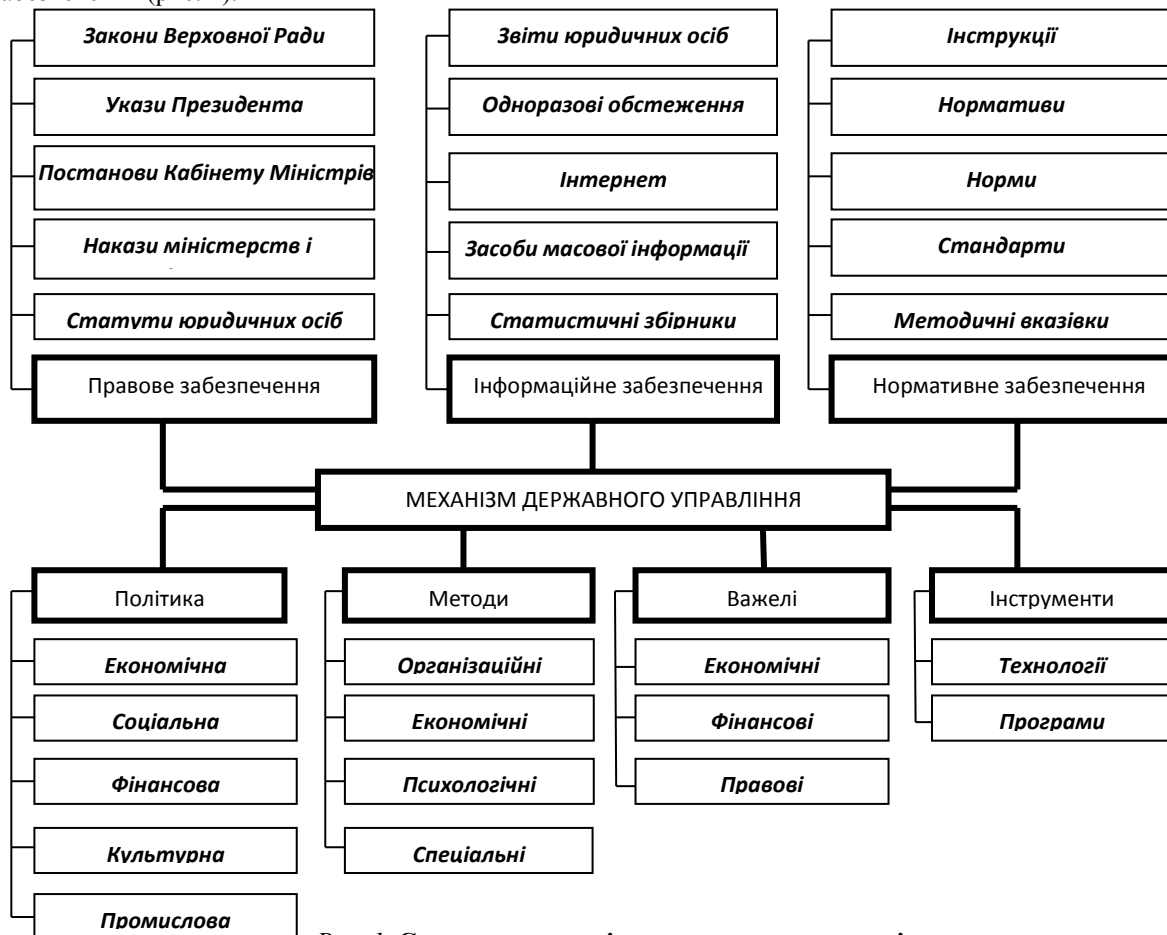

Рис. 1. Структура механізму державного управління

Джерело: [5, с. 14].

На думку автора, можна додати, що склад механізму державного управління визначеною сферою суспільного розвитку змінюватиметься, залежно від особливостей тієї чи іншої сфери.

У літературі з державного управління існують різні підходи щодо видів і класифікації механізмів державного управління. На думку Д.М. Стеценка, від переваги акцентів на ті чи інші сфери управління механізм буде мати свою назву. Залежно від того, які саме проблеми і як вирішуються із застосуванням конкретного державного механізму управління, він може бути складним (комплексним) і включати в себе декілька самостійних механізмів [6, с. 25-28]. Комплексний механізм державного регулювання може складатися із таких підсистем:

- економічної (механізми державного управління банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю тощо);

- мотиваційної (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів, що спонукають державних службовців до високоефективної роботи);

- організаційної (об'єкти, суб'єкти державного управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результати їх функціонування);

- політичної (механізм формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо);

- правової (нормативно-правове забезпечення: закони і постанови Верховної Ради України, укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, а також методичні рекомендації та інструкції тощо).

У трактуванні змісту економічного механізму формування трудового потенціалу є різні підходи, які подібні та відрізняються тільки окремими відмінностями. Так, більшість науковців і практиків трактують дану категорію як комплекс існуючих і перспективних сукупних трудових можливостей (країни, галузі, території, підприємства, працівника), що сформовані, формуються та відтворюються під впливом певних демографічних, освітньо-кваліфікаційних, соціальних, психофізіологічних та економічних чинників і визначають результати фінансово-господарської діяльності всіх суб'єктів господарювання економіки.

Враховуючи описаний вище підхід сформовані основні етапи формування організаційно-економічного механізму формування трудового потенціалу (рис.2).

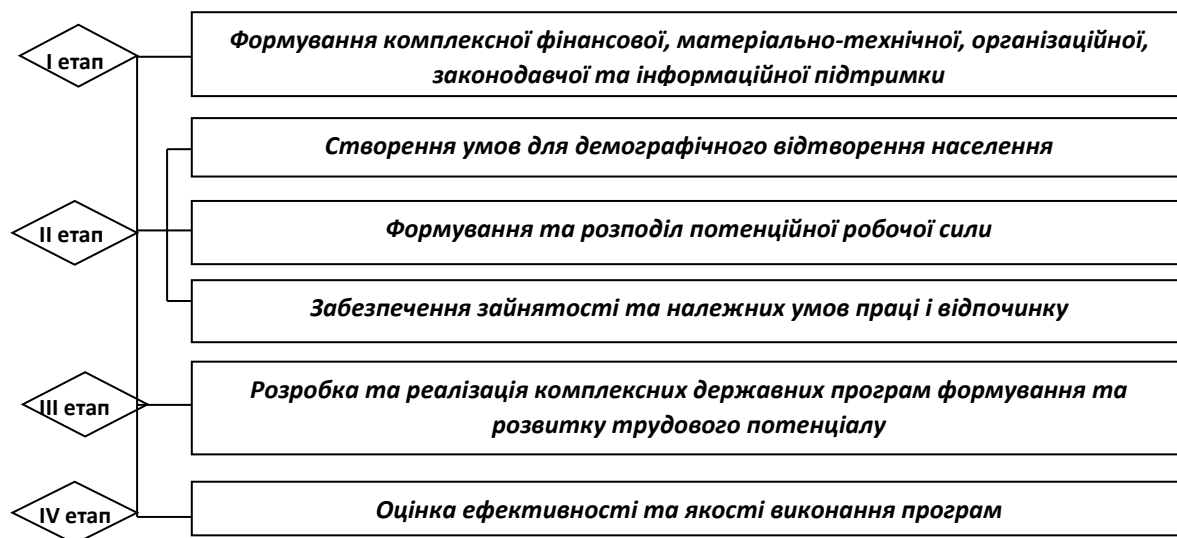

Рис. 2. Основні етапи розробки організаційно-економічного механізму формування трудового потенціалу

Джерело: складено автором

Практика показує, що державний механізм регулювання процесу формування трудового потенціалу досить швидко застаріває, неповноцінно виконує функції, втрачає дієвість або стає таким, що не використовується повною мірою. Це зумовлює необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму формування трудового потенціалу, що дозволить забезпечити збалансоване відтворення якісних характеристик трудового потенціалу в умовах інноваційного розвитку економіки. Він будуватиметься за принципами: наукової обґрунтованості, погодження інтересів, системності, цілеспрямованості, пріоритетності, комплексності, ефективності.

Запропонований підхід до розробки організаційно-економічного механізму державного регулювання формування трудового потенціалу є основою для побудови загальної схеми цього механізму.

На основі проведеного дослідження можливо стверджувати, що організаційно-економічний механізм державного регулювання формування трудового потенціалу слід розглядати як складну систему, що включає принципи, мету, завдання, функції, етапи, напрями, заходи, методи, способи та прийоми, організаційні, соціально-економічні, правові, інформаційні та фінансові, які пов'язані між собою функціональними зв'язками та в кінцевому підсумку забезпечують реалізацію заходів щодо державної політики формування трудового потенціалу у відповідності до інноваційно-орієнтованої моделі розвитку національної економіки, що сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності на ринку праці. Загальна схема організаційно-економічного механізму наведена на рис. 3.

У цих умовах постановка та вирішення проблеми формування трудового потенціалу потребує змін у формах і методах державного регулювання. Одним з напрямів має стати оптимізація державних зусиль щодо формування, розвитку та використання якісної компоненти трудового потенціалу. У цьому контексті особливої ваги набуває питання інтенсивного розвитку психофізіологічної, освітньо-

професійної, соціально-мотиваційної та духовно-культурної компонент трудового потенціалу. Результативність цього процесу значною мірою залежить від рівня ефективності державного фінансування вищої освіти, зокрема через механізм державного замовлення на підготовку фахівців. Крім того, державне замовлення як один із засобів державного регулювання суспільно-економічних процесів має забезпечувати економічну результативність витрат держави на професійну освіту. Таким чином, формування і розміщення державного замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою може розглядатися як елемент системи заходів щодо підвищення якісних характеристик трудового потенціалу та ефективності їх використання.

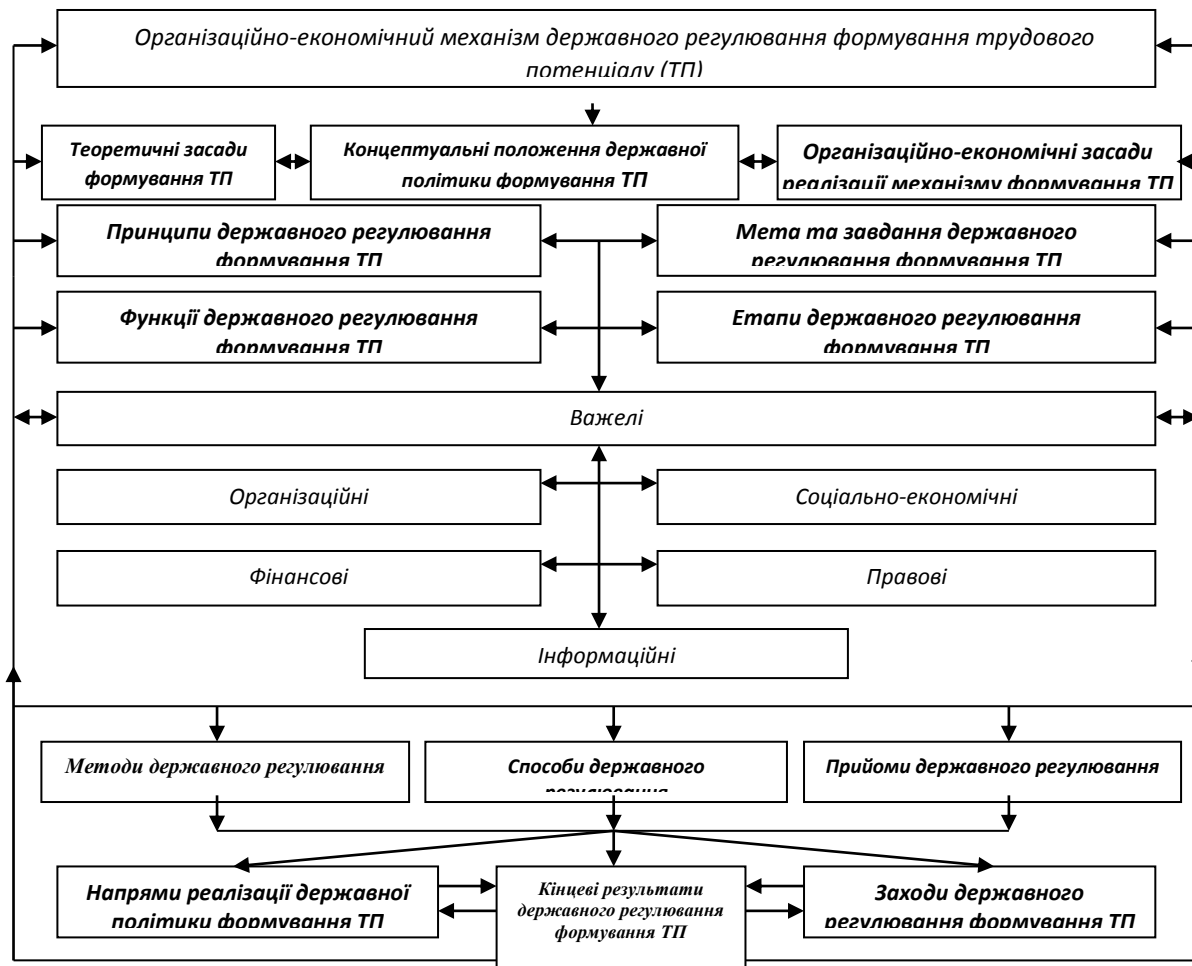

Рис. 3. Загальна схема організаційно-економічного механізму

Джерело: складено автором

Разом з тим порівняно велика кількість наукових досліджень не тільки не вирішила проблему ефективності державного регулювання процесу формування трудового потенціалу, а й зумовила виникнення нових напрямів наукової думки про особливостей формування трудового потенціалу країни. Отже, дослідження питань щодо основних напрямів, форм і методів державного впливу на формування трудового потенціалу країни в контексті реалізації його якісного компонента потребує подальших наукових пошуків.

Таким чином, у роботі механізм державного управління націлений на комплексне дослідження державно-управлінських процесів з акцентом на їхніх глибинних рушійних силах та внутрішніх зв'язках.

Механізм державного регулювання формування трудового потенціалу – це спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування відповідної системи для досягнення визначеної мети та розв'язання протиріч.

З позиції процесно-функціонального підходу його можна трактувати як комплекс існуючих і перспективних сукупних трудових можливостей (країни, галузі, території, підприємства, працівника), що сформовані, формуються та відтворюються під впливом певних демографічних, освітньо-кваліфікаційних, соціальних, психофізіологічних, економічних та інноваційних чинників і визначають результати діяльності всіх суб'єктів господарювання економіки.

Розробку дієвого організаційно-економічного механізму державного регулювання процесу формування трудового потенціалу, вважаємо за необхідне здійснювати на основі принципів: системного підходу до формування регулюючого механізму; тісної взаємодії державних органів управління; узгодженості регулюючих методів та інструментів щодо кількісних та якісних параметрів трудового потенціалу; компонентного аналізу його основних елементів. Він включає мету, методи, важелі (організаційні, соціально-економічні, правові, інформаційні, фінансові), інструменти, організаційно-економічне забезпечення та напрями реалізації державної політики.

До організаційних важелів відноситься діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування; міжнародних установ та організацій, що задіяні у сфері регулювання міжнародного ринку інтелектуальних продуктів і послуг; громадських організацій, що зайняті у сфері інноваційної діяльності; вищих навчальних закладів; науково-дослідних інститутів та лабораторій (галузевих та Національної академії наук України); інноваційних організаційних форм (технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, малих інноваційних підприємств тощо). У сукупності вони становлять інституціональне середовище формування трудового потенціалу (рис. 4).

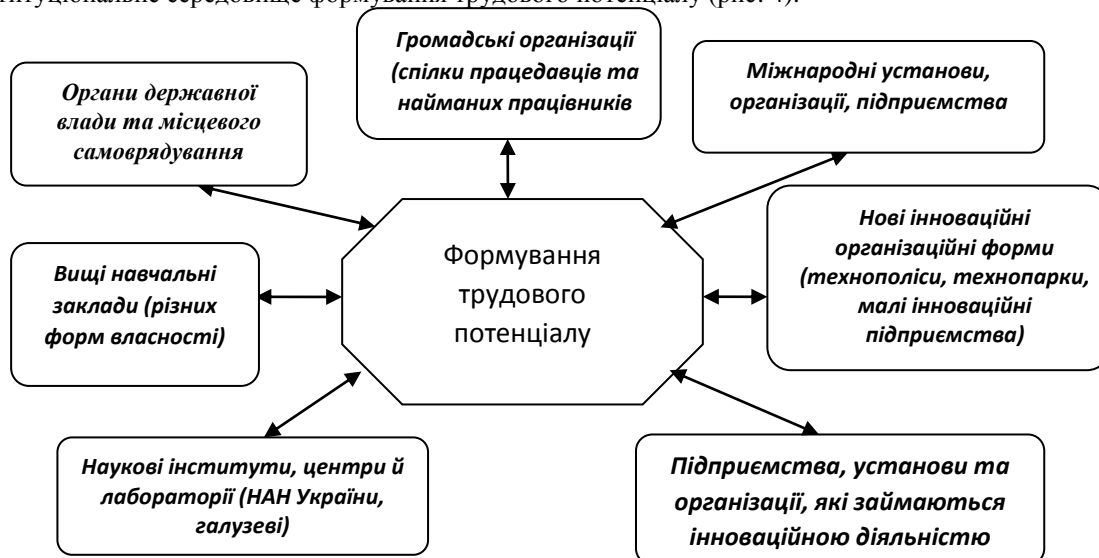

Рис. 4. Інституційне середовище формування трудового потенціалу

Джерело: розроблено автором.

Характеристику соціально-економічних важелів розробленого механізму розглянемо як поєднання економічних методів регулювання, які мають бути спрямовані на забезпечення кількісно-якісних характеристик трудового потенціалу та рекреацію й розвиток відповідних характеристик зовнішнього середовища, в якому відбуваються процеси його формування та використання та соціальних – спрямованих на раціональне співвідношення мінімальної зарплати, пенсій, допомоги, стипендій до прожиткового мінімуму; захист прав громадян; соціальний захист малозабезпечених верств населення; розвиток соціального партнерства тощо.

До правових відноситься система законодавчих та нормативних актів забезпечення формування трудового потенціалу. Забезпечує законодавче закріплення правових норм і гарантій трудящих, форм власності та інших елементів нової системи господарювання, гарантуючи тим самим стійке функціонування всієї системи державного регулювання в цілому і трудового потенціалу, зокрема:

- до інформаційних відноситься моніторинг та оцінювання результатів дії механізму державного регулювання формування трудового потенціалу;
- до фінансових важелів відноситься бюджетне фінансування та інвестування програм розвитку.

Запропонований організаційно-економічний механізм державного регулювання формування трудового потенціалу України включає розглянуті організаційні, соціально-економічні, правові, інформаційні, фін. важелі та базується на напрямках реалізації відповідної державної політики (рис. 5).

Визначено основні напрями реалізації державної політики формування трудового потенціалу:

- в освіті (оптимізація мережі навчальних закладів та підвищення якості освітніх послуг, забезпечення інтеграції освіти, науки та виробництва, формування системи професійних стандартів безперервної підготовки та перепідготовки кадрів);
- в сфері охорони здоров'я (націленість на превентивну та профілактичну систему охорони здоров'я населення, пропаганда формування власних мотиваційних чинників щодо здорового способу життя та безпеки життєдіяльності);

- формування інноваційної інфраструктури (залучення приватного капіталу для фінансування прикладних досліджень, участь ВНЗ у розробці інноваційних проєктів, посилення захисту інтелектуальної власності та розвиток інститутів інтелектуальної власності);
- прогнозування ринку праці з метою забезпечення його потреб через механізм державного замовлення на підготовку фахівців певних професій;
- поліпшення демографічної політики (зниження рівня смертності у працездатному віці, зменшення міграції кваліфікованої робочої сили за кордон, підвищення якості та доступності медичних послуг);
- забезпечення культурно-інтелектуального розвитку (розвиток творчих здібностей особистостей, формування духовних цінностей, патріотичне виховання, виявлення та підтримка прагнень обдарованої молоді).

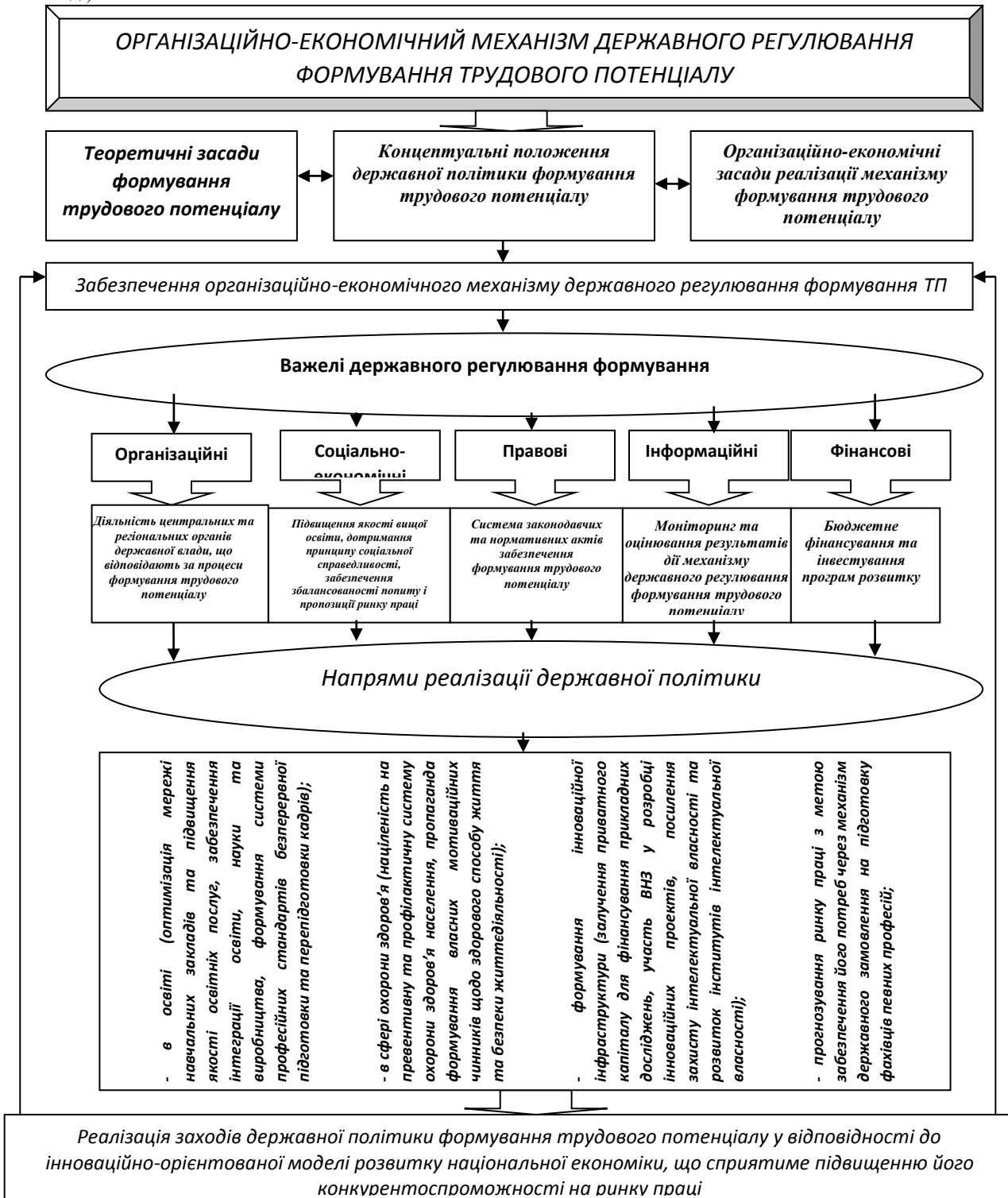

Рис. 5. Організаційно-економічний механізм державного регулювання формування трудового потенціалу

Джерело: розроблено автором

Дія регуляторів цього механізму спрямована як на підвищення якісного рівня формування трудового потенціалу, а в кінцевому результаті - на розвиток сфери інноваційної зайнятості в різних видах економічної діяльності, що у сукупності дозволить реалізувати інноваційну модель. Таким чином, формування та реалізація організаційно-економічного механізму державного регулювання формування трудового потенціалу дозволить комплексно вирішувати питання накопичення інтелектуального потенціалу фахівців з освітою та його подальшого продуктивного використання відповідно до потреб інноваційно-орієнтованої моделі розвитку національної економіки.

З метою забезпечення формування моделі інноваційного розвитку економіки необхідно врахувати зазначені концептуальні положення державного регулювання процесу формування трудового потенціалу в законодавчих і нормативних актах, стратегіях і програмах економічного та соціального розвитку, зокрема Стратегії соціального розвитку України; Стратегії інноваційного розвитку; Програмі економічного та соціального розвитку України національної та відповідних регіональних; Законі України «Про стратегічне планування»; концепціях та програмах формування національної інноваційної системи; Загальнодержавній цільовій соціальної програмі; Концепції неперервної професійної освіти впродовж трудової діяльності.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження дозволяє обґрунтовано визнати організаційно-економічний механізм державного регулювання формування трудового потенціалу України в якості концептуальної основи стратегічного соціально-економічного розвитку держави, формування її інноваційної економіки. Для досягнення очікуваних результатів від удосконалення державного регулювання процесу формування трудового потенціалу потрібно розробити заходи щодо удосконалення нормативно-правової бази освітньої складової формування трудового потенціалу; забезпечення гідного рівня оплати праці педагогічних та науково-педагогічних працівників та стимулювання попиту на висококваліфіковану робочу силу; визначення джерел фінансування вищої та післядипломної освіти відповідно до суспільних та індивідуальних потреб, виходячи із інтересів зацікавлених сторін; створення сприятливих умов для розвитку соціальної інфраструктури на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності; формування та забезпечення виконання державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітничих кадрів та фахівців відповідно до потреб ринку праці; стимулювання взаємодії сфер науки, освіти та виробництва з метою генерування інноваційних ідей, їх визначені, відборі та забезпеченні впровадження; посилення ролі і значущості інтелектуальної праці.

При цьому апробація розроблених основних теоретичних та методичних положень державного регулювання формування трудового потенціалу через системоутворюючі сфери (освіту, охорону здоров'я, культуру та спорт) показала їхню комплексність, доцільність і практичну значущість в сучасних умовах національної економіки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Астапова Г.В. Корпоративное управление и корпоративные финансы в условиях трансформационной экономики: [монография] / Г.В. Астапова. – Донецк : Сталкер, 2004. – 183 с.
2. Большой энциклопедический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – [2-е изд., доп. и перераб]. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
3. Булеев И. П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов. – Донецк : ИЕП НАН Украины, 1993. – С. 32–34.
4. Економічна енциклопедія : [в 3 т.] / відп. ред. С. В. Мочерний. – Тернопіль : Академія народного господарства, 2001. – 848 с. – С. 737.
5. Рудницька Р. М. Механізми державного управління : сутність і зміст / Р. М. Рудницька, О. Г. Сидорчук, О. М. Стельмах ; [за наук. ред. д.е.н., проф. М.Д. Лесечка, к.е.н., доц. А.О. Чемериса]. – Львів : ЛРІДУ, 2005. – 28 с.
6. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: [навч. посіб.] / Д.М. Стеченко. – К.: МАУП, 2000. – 176 с.